
Zubko, P. & Žeňuch, P. (2017). *Barkóciho vizitácia Šarišského archidiakonátu (1749): Rímskokatolíci, gréckokatolíci a evanjelici podľa latinskej vizitácie*

Bratislava: VEDA, 190 s.

ISBN: 978-80-89489-33-6

Zdenka Bencúrová, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: 362684@muni.cz

Publikácia cirkevného historika Petra Zubka a slavistu Petra Žeňucha vznikla v rámci projektu venujúceho sa *Administratívno-právnym písomnostiam latinských biskupov o cirkvi byzantského obradu na východnom Slovensku*. Nakoľko autori zozbierali množstvo kánonických vizitácií týkajúcich sa Šarišského archidiakonátu, rozhodli sa ich publikovať v samostatnom diele. Väčšia časť publikácie obsahuje preklady archívnych prameňov a kritickú reflexiu je venovanej menej priestoru. Publikácia je rozdelená do šiestich kapitol, z ktorých väčšinu tvoria pretlmočené texty vizitačných protokolov do slovenského jazyka. Autori preložili z latinčiny vyše 1400 strán (8) vizitačných protokolov zo 46 farností Šarišského archidiakonátu (17).

Kánonická vizitácia je kultúrno-historickým dokumentom, ktorý zachytáva množstvo informácií nie len o majetkoch jednotlivých farností, ale aj o duchovnom, spoločenskom a národnostnom živote jednotlivých oblastí. Poskytuje tiež informácie týkajúce sa iných cirkví ako latinskej. Tak je to aj v prípade vizitácií, ktoré nariadil biskup František Barkóci, a ktoré sa konali od 18. mája 1749 do 4. septembra 1749, v čase, kedy sa v severovýchodnom Uhorsku realizovala posledná fáza rekatolizácie.

Vo vizitačných protokoloch možno zachytiť zmeny konfesijného zloženia obyvateľstva, a to najmä z evanjelického a kalvínskeho vyznania na rímskokatolícke.

Obsahujú aj údaje o židovskom obyvateľstve, ale v pomerne slabšom zastúpení, nakoľko ich niektorí vizitovaní farári neuvádzali (v Šarišskej župe sa uvádza len 13 židov), pretože nepatrili medzi veriacich (kresťanov) a rovnako vizitovaní kňazi rozdeľovali obyvateľstvo na chápaných (capaces) a nechápaných (incapaces), t. j. deti, ktoré do siedmych rokov nepristupovali k sviatostiam (144–145). Špecifické postavenie mala gréckokatolícka cirkev, označovaná za uniatov, ktorá nepodliehala vplyvu latinskej cirkvi v takej miere ako ostatné reformované cirkvi. V protokoloch sa neuvádzajú niektoré evanjelické cirkvi (Brezovica, Brezovička) a niektoré gréckokatolícke lokality (117).

Kánonické vizitačné protokoly obsahovali informácie o farských obciach, ich filiálnych obciach, majetku (sakraľných objektoch, patronáciách, zvonoch, cintorínoch, sakraľných sochách, počte oltárov), o vzdelaní a pôsobení farárov. Súčasťou protokolov sú aj informácie o gréckokatolíckych, evanjelických a kalvínskych duchovných a ich objektoch. V publikácii sa nachádza zoznam

literatúry objasňujúcej a doplňujúcej vizitačné záznamy v odkazoch na použitú bibliografiu.

V práci čitateľ nenájde informácie o jágerskom biskupovi Františkovi Barkóciemu, ktorý dal vizitáciu vykonať. Autori publikácie pravdepodobne vychádzajú z presvedčenia, že sa kniha dostane do rúk len čitateľovi hľadajúcemu konkrétne preložené vizitačné listiny.

Prvá kapitola sa venuje Barkóciho kánonickej vizitácii Šarišského archidiakonátu a uvádza konkrétne informácie o vizitačných protokoloch a ich obsahu.

Druhá kapitola (17–99) je najrozsiahlejšia a obsahuje jednotlivé preklady vizitačných hárkov a štatistické údaje v závere každej podkapitoly, obsahujúce informácie o počtoch veriacich v jednotlivých cirkvách. Okrem štatistických údajov o obciach, sa dá vyčítať aj mnoho zaujímavých informácií o interkonfesionálnom nazívaní jednotlivých cirkví, ako aj o náboženskom prežívaní veriacich. Dozvieme sa napríklad ktorý farár bol “uvedomelý”, ako to bolo na fare v Lipovciach (49), ale aj o tom, ako luteránsky presbyter kradol duše katolíckym veriaci (29) a že v niektorých obciach boli ľudia neutrálni k sláveniu sviatkov (61). Inde boli veriaci leniví, aby pristupovali k sviatostiam a k farárovi boli málo úctiví (71) a niekde pôsobili hrubí farári a ešte hrubší farníci (111). O vzťahu kňazov k rómskemu etniku hovorí aj to, že niektorí farári odmietali krstiť rómske deti (Šarišskí uniati, 111, 114). Z vizitačných protokolov sa dozvedáme aj o rekatolizácii a preberaní majetkov evanjelikov (napr. 80, 91.), alebo o tom, že evanjelickí veriaci boli neúctiví ku katolíckemu kňazovi (92). Tieto informácie nám môžu poslúžiť na rekonštrukciu vzťahov medzi jednotlivými konfesiami v 18. storočí. Len v prípade farnosti Kračúnovce sa nám zachovali viaceré vizitačné protokoly, preto mohli autori porovnať situáciu z roku 1716 s rokom 1775 (40).

Tretia kapitola sa venuje šarišským uniatom, teda gréckokatolíckej cirkvi. V nej autori uvádzajú doslovný text protokolu kánonickej vizitácie v jeho latinskom prepise a následnom doslovnom preklade (105–115).

Vo štvrtjej kapitole mali autori ambíciu o hlbšiu analýzu zistených údajov a opisujú sakrálné objekty a ich patroniáciu, pútnické miesta a liturgický jazyk. Uvádzajú zosumarizované údaje o sakrálnych objektoch jednotlivých denominácií v tabuľkách. Zoznam pútnických miest, ktoré sa nachádzali v Šariši alebo v blízkom okolí s regionálnym významom (134–135), je doplnený o počty veriacich podľa rímskokatolíckych farností jednotlivých náboženských skupín (144). Tieto informácie nie sú smerodajné, pretože počty gréckokatolíkov, evanjelikov a židov boli častokrát získané len odhadom (aj keď niekedy presným).

Konfesionálnemu zloženiu obyvateľov Šarišskej župy je venovaná piata kapitola. Obsahuje tabuľky s počtami veriacich jednotlivých denominácií, ako aj dobové reálie zo života veriacich. Poskytuje aj informácie o završení rekatolizačných snáh biskupom Andrejom Szabóm (149).

Posledná kapitola sa venuje fenoménu slovenského protonacionalizmu v Šariši cez kľúčové osobnosti slovenských farárov zhromaždených okolo Ignáca Harkaľa, ktorí mali nacionalistické snahy a pokusy o zveladenie “šarišskej” slovenčiny (153). Autori identifikujú snahu o rozvoj slovenského jazyka ešte pred pokusom Antona Bernoláka o kodifikáciu. Historiografický výskum doposiaľ nezameral svoju pozornosť na tieto osobnosti slovenských dejín. Naznačujú aj to, že región východného Slovenska bol pod vplyvom Trnavskej univerzity, kde študovali tu

pôsobiaci kňazi (151). Trnava bola v tomto období aj centrom Jezuitov, čo malo vplyv na prebiehajúcu rekatolizáciu v kraji. V tejto kapitole nájdeme informácie aj o ružencovom bratstve a o žalmoch preložených do východoslovenskej slovenčiny pre potreby kalvínskych veriach (z. r. 1752–1758), čo zdôrazňuje potrebu prekladu duchovnej literatúry do národných jazykov (165).

V publikácii sa nachádza pár drobných chýb, ako napr. ustálený výraz (*cuius regio, eius religio*), ktorý sa na našom území používa v jeho klasickej podobe, sa v texte objavuje ako “*cujus regio, ejus religio*” (150). Autori uviedli nesprávny prepis aj pri Harkalových štúdiách “v Pasove” [lat. *Patavium*] (154) a “v Padove” (152), a pri sv. Kunegunde došlo k dvojnásobnému preklepu na sv. Kunekundu (93). Autori zrejme neocenili slovenský jazykový zákon (Zákon o štátnom jazyku SR, 1995), ktorý usmerňuje prepis historických mien do slovenského jazyka a kvôli ktorému vzniká mnoho nejasností. S problematikou prepisu mien sa vysporiadali tak, že za slovenským súčasným prepisom názvu miest alebo mien historických osobností uvádzajú v zátvorke jeho originálne meno. Napr. Juraj Jozef Červinský (*Cservinszky*), Hana Gajdošová (*Gaidos*), Jozef Šuldig (*Suldig*) (154–155). Napriek námietkam historikov a širšej verejnosti tento jazykový zákon zostáva v platnosti a znepríjemňuje prácu slovenských historikov a autorov publikácii.

Za nedostatok publikácie pokladám fakt, že sa o jednotlivých metodologických termínoch používaných v publikácii čitateľ dozvie až na strane 116. Jedná sa o termíny benedikovaný a konsekrovaný, používané pri označení požehnaného alebo vysväteného objektu. Tieto informácie by som skôr odporúčala dať na začiatok publikácie.

Prínos publikácie je v prvom rade pre historikov a cirkevných historikov skúmajúcich 18. storočie, a to v rozsahu spracovaného materiálu, preloženého z latinského jazyka. Autori sa v knihe úspešne snažia identifikovať vlnu šarišského panslavizmu, o ktorej sa ešte nevedol samostatný výskum a zároveň môže byť inšpiráciou pre hlbšiu analýzu skupiny okolo kňaza Ignáca Herkaľa. Publikácia poslúži aj religionistom skúmajúcim dané obdobie na území dnešného Slovenska a vývoj interkonfesionálnych vzťahov počas rekatolizácie.

Zoznam použitej literatúry:

Zákon o štátnom jazyku SR, 270/1995 Z. z. § 2 ods. 2. Nájdené [15.01.2019] na <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1995/270/20160701>

